

Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat

MIRJA SATKA

Kun vuosituhannen alussa kuulin sosiaalitoimen kentällä aloitetuista varhaisen puuttumisen hankkeista, pidin niitä – asiaan sen enempiä huomiota kiinnittämättä – yhtenä muotona ehkäisevää lastensuojelutyötä, johon lastensuojelulaki kunta velvoitti. Varhaisen puuttumisen idean omakseen totesivat tavoitteekseen sellaisen ”kulttuurisen muutosprosessin, jonka tuloksena lasten ja nuorten hyvinvointi ymmärretään kaikkien yhteiseksi asiaksi” (esim. Varpu-hanke 2001–2004). Kun tämä yhteisen vastuun periaate oli selvästi kirjattu vuoden 1983 lastensuojelulakiin, arvelin, että sitä oli tarpeen alleviivata laman jälkeisissä käytännöissä, joissa kunnat olivat kohdistaneet leikkauksia lasten ja nuorten palveluihin. Mutta 2000-luvun alussa levinneen varhaisen puuttumisen ja ammatillisen sosiaalialan työn suhde on jännitteinen. Ne eivät suomalaisissa oloissa läheskään aina jaa samaa tiedollista käsitystä ihmisen, hänen ympäristönsä ja yhteiskunnan välisistä suhteista.

Jonkin ajan kuluttua varhaisen puuttumisen ilmaantumisesta ihmetystäni alkoivat herättää sen puolestapuhujien suuri innostus ja henkilöivä retorinen ilmaisu, sellainen kuin ”luota omaan huoleesi” tai ”pohdi, mitä sinä voit tehdä lasten syrjäytymisen ja pahoinvoinnin estämiseksi”. Julkiseen puheeseen sisältyi rivien välissä seuraava viesti: tähän asti olemme toimineet lasten ja nuorten kanssa joko ihan väärin tai vähintäänkin huonosti. Tästä havainnosta saamani moraalisen herätyksen myötä päätin ottaa selvää, olimmeko jo kenties siirtyneet tuohon peräänkuulutettuun ”uuteen kulttuuriin”, ja jos, niin millainen se on? Kuvaan tässä artikkelissa¹, mitä sain tutkimusmatkallani selville ja mitä sellaisia kysymyksiä matkalla heräsi, jotka jäivät vielä tässä vaiheessa vastausta vaille.

Suomalaisen varhaisen puuttumisen esiinmarssia edelsi *early interventionin* nouseminen lapsi- ja nuorisopolitiikan suosikkistrategiaksi anglo-amerikkalaisissa sosiaalipalvelu- ja hyvinvointireformeissa (esim. Farrington & Welsh 2007). Andrew Pithousen (2007, 2) mukaan brittiläinen varhainen puuttuminen on yhdistelmä talonpoikaisjärjettä ja hyviä terapeutisia käytäntöjä sekä olennainen osa tämän ajan hyvinvointiorganisaatioiden strategista puhetapaa. Siellä varhaisen puuttumisen ohjelmia resursoitiin samaan aikaan, kun muita lasten ja nuorten hyvinvoinnin voimavaroja ajettiin alas. Tätä perusteltiin sillä, että näin niukat julkiset voimavarat kohdentuvat paremmin niille, jotka niistä hyötyvät. Perimmäisenä tavoitteena on optimoida lasten ja nuorten palveluista saama hyöty sekä vakuuttaa vero- ja maksavat kansalaiset siitä, että näin ehkäistään tämän väestöryhmän kantamien vakavien riskien realisoitumista – ja pienennetään niiden aiheuttamia julkisia kustannuksia. Mutta mitä on suomalainen varhainen puuttuminen? Siitä on puhuttu paljon, mutta sen analyysit ovat harvinaisia.

Kansainvälisessä kehityspsykologisessa ja lapsipsykiatrisessa kirjallisuudessa lasten ja nuorten ongelmien ehkäiseminen eli preventio ei ole uusi ilmiö. Toisaalta prevention idea ei ole uutta Suomessakaan: professori Arvo Ylpön kansalaissodan jälkeen toimeenpanemat pikkulasten neuvolakoekilut, jotka hyvinvointivaltion aamunsarastuksessa laajenivat koko maan kattavaksi äitiys- ja lastenneuvolaverkostoksi (esim. Satka 1994,

1. Artikkelini on kirjoitettu Suomen Akatemian rahoittamissa tutkimushankkeissa 110593/2005 ja 120137/2007. Se julkaistaan laajempuna versiona teoksessa *Asiakkuus ja sosiaalityö, toim. Anneli Pohjola ja Merja Laitinen. Edita 2009.*

284), edustivat samantapaista ajattelua, josta seuraavassa kirjoitan. Varhaisen puuttumisen käsitettä ei tosin tunnettu, ideana oli koko ikäluokkaa – ei vain ongelmatapauksia – koskeva ehkäisevä terveysohjelma. Suomesta tuli yksi lasten terveydenhoidon edelläkävijä ja mallimaa. Monilla paikkakunnilla neuvolaverkoston kykyä toimia tehokkaina puuttumisen agentteina muun ehkäisevän työn osana rapautettiin, kun julkisia kustannuksia säästettiin 1990-luvulla. Neuvolatoiminta sai kuihtua koulujen oppilashuollon ohella (esim. Rimpelä 2008), koska ne eivät edustaneet ajan hengen mukaista kustannustehokasta varhaista puuttumista yksilöihin, vaan nojasivat sellaiseen ehkäisevään toimintamalliin, jonka kohteena oli koko lapsiväestö.

Varhaisen puuttumisen buumi tapahtui vuosituuhannen vaihteen molemmiin puolin. Puhetavan ”maihinnousu” sosiaalipolitiikkaamme oli siinä määrin nopea, että on vaikea ajatella, että kyseessä olisi ollut edellä kuvatun preventiivisen ajattelun ekspansio tai uusi tuleminen, vaikka uusi julkisjohtaminen onkin viime vuosina peräänkuulut- tanut näyttöperustaista sosiaalityötä. Sosiaalityön käsikirjan mukaan varhainen puuttuminen on osa sosiaalialan ja -työn ammattikäytäntöjä (Kananen & al. 2007, 122–123). Varhainen puuttuminen on myös kirjattu uutena toimenpiteenä lastensuojelulakiin, joka astui voimaan vuoden 2008 alussa. Sosiaalialan aiemman käsitehistorian valossa varhaisen puuttumisen käsitteen ja käytäntöjen vakiintuminen tapahtui nopeasti. On tavallista, että uudet puhettavat (diskurssit) ja niitä soveltavat käytännöt joutuvat kamppailemaan elintilasta sitkeästi kentällä jo olevien diskurssien ja käytäntöjen kanssa. Koska uuden sanaston läpimurto edellyttää leviämislle suotuisia olosuhteita ja yhteiskunnallista ”kysyntää” toimia toisin, kysyn tässä artikkelissa: kenen toimesta ja miten varhainen puuttuminen meille ilmaantui? Miten sen oli mahdollista vakiintua muutamassa vuodessa sosiaalialan käytännöksi? Millaisia ihmiskäsityksiä taustalla näyttäisi olleen tai olevan, ja mitkä tekijät raivasivat tilaa ja myötävaikuttivat sen läpilyöntiin juuri vuosituuhannen vaihteessa?

Etenen kysymysten tarkastelussa siten, että analysoin varhaisen puuttumisen varsin runsaasta dokumenttimateriaalista valittua viittä tapausta. Esimerkiksi valitut tapaukset ovat sellaisia, joilla on ollut yhtä poikkeusta lukuun ottamatta laajaa valtakunnallista merkitystä. Toiseksi ne edustavat varhaisen puuttumisen eri toimijatahojen pyrki-

myksiä. Mukaan on valittu yksi varhaisen puuttumisen hanke, joka käynnistyi vanhempien toimesta, ja toinen, jonka käynnistäjänä olivat paikalliset poliittiset päättäjät. Valtakunnan tasolla aloitettuja puuttumisen hankkeita edustavat kahden ministeriön laajassa yhteistyökonstellaatiossa järjestöjen ynnä muiden toimijoiden kanssa käynnistämät hankkeet, jotka levisivät valtion rahoituksen ja kansalaisaktivistien tuella lähes jokaiseen kuntaan. Viides tapaus liittyy kiinteästi toiseen edellä mainituista hankekokonaisuuksista tehtäväänään puuttumisen menetelmällinen kehittämistyö, jolla on ollut valtakunnallista merkitystä kyseistä hanketta laajemmalle. Tutkimusaineisto on siis harkinnanvarainen näyte varhaisesta puuttumisesta. Sen edustavuudesta on vaikea lausua arviota. Varhaisen puuttumisen hankkeet ovat versoneet kuin sienet sateella, eikä kennelläkään ole tilastoa tai kokonaiskuvaa siitä, mitä kaikkea tällä kentällä tapahtui ja tapahtuu.

Erlaisia toimia ja ymmärryksiä varhaisesta puuttumisesta

Varpu-hanke

Useimpien suomalaisten tietoisuuteen varhaisen puuttumisen ajatus lienee levinnyt sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2001–2005 käynnistämän ja koordinoiman Varpu-hankkeen myötä. Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasi Lastensuojelun keskusliitto yhdessä Stakesin kanssa, jolle kuului menetelmien kehittäminen paikalliseen ja alueelliseen puuttumistoimintaan. Sen lisäksi varhainen puuttuminen lasten ja nuorten elämään nauttii laajasta poliittisesta kannatuksesta: se sisältyy muun muassa Matti Vanhasen hallituksen molempiin ohjelmiin, sosiaalialan kehittämishankkeeseen, sisäasianministeriön koordinoimaan sisäisen turvallisuuden ohjelmaan (Arjen turvaa 2004) sekä opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan 2003–2008. Sosiaali- ja terveysministeriö kuvaa varhaisen puuttumisen toimijatahoja ja puuttumisen sisältöjä nettisivuillaan seuraavasti:

”Kuusi ministeriötä, Kirkkohallitus, Kuntaliitto, Opetushallitus, Stakes sekä järjestöt haluavat yhdessä varmistaa, että lasten ja nuorten ongelmiin puututaan ajoissa. Lasten ja nuorten sosiaalisten ongelmien, oppimisvaikeuksien, sairauksien, päihdeongelmien, nuorisorikollisuuden ja työllisyyden hoitoa halutaan tehostaa ottamalla varhaisen puuttumisen menetelmät käyttöön. Keskeistä on kehittää työkalut varhaiseen puut-

tumiseen ja huolehtia siitä että lasten ja nuorten parisassa työtä tekevä henkilöstö ottaa ne käyttöön. Näin ongelmat osataan tunnistaa paremmin ja niihin pystytään puuttumaan riittävän varhain.” (STM 2008)

Varpu-hankkeen tavoitteen asettelu ja asioiden tärkeysjärjestys on ollut hieman erilainen kuin ministeriöllä – onhan toimintakenttäkin toisenlainen eli järjestöt ja kolmas sektori. Hanke painotti toiminnan kulttuurista ulottuvuutta. Se pyrki ainakin alkuvaiheessa vaikuttamaan erityisesti vallitsevaan kasvatuskulttuuriin ja puuttumiseen liittyviin asenteisiin eli ihmisten valmiuteen tehdä väliintulo lasten ja nuorten käyttäytymiseen tai perheiden elämäntilanteisiin, mikä oli muun muassa vuoden 2004 lastensuojelupäivien paneelikeskustelun aiheena. Toimintaa motivoitiin varhaisen puuttumisen edistämiseksi kolmella näkökulmalla, jotka ovat lapsen kehityksen ja lapsen oikeuksien turvaaminen sekä säästöt lasten ja nuorten ongelmien aiheuttamissa kuluissa. Hankesivuston mukaan varhainen puuttuminen tulkittiin myös yhdeksi lasten ja nuorten oikeudeksi.

Hankkeen tavoitteena oli sitouttaa varhaisen puuttumisen ideaan ja käytäntöihin mahdollisimman suuri joukko toimijoita ja vaikuttajia yhteiskunnan eri sektoreilta, löytää varhaisen puuttumisen hyvät käytännöt (*Varpu-portaali*) ja leviittää niitä osaksi suomalaisten lasten ja lapsiammatilaiten arkea. Tavoitteena oli pysyvien ja moniammatillisten, yli hallinnollisten ja muiden toimintarajojen ulottuvien uusien puuttumisen käytäntöjen aikaansaaminen. Omien sanojensa mukaan hanke pyrki saamaan läpi sellaisen kasvatus- ja ammattikulttuureihin liittyvän muutoksen, että kaikki toimijatahot ja kaikki kansalaiset kokevat lasten ja nuorten ongelmiin puuttumisen jokapäiväiseksi ja ovat halukkaita osallistumaan tähän ”yhteisvastuuseen ja välittämiseen” omalta toimintapaikaltaan käsin. Muutos haluttiin saattaa pysyväksi osaksi kaikkea perustyötä lasten ja nuorten kanssa.

Tämän toteuttamiseksi vuosien 2004–2005 aikana hankkeessa käynnistettiin kansallisia ja alueellisia Varpu-foorumien keskusteluja yhteisvastuusta ja lapsipolitiikan paikallisesta tilanteesta, koulutettiin *Varpusia* eli varhaisen puuttumisen asiantuntija-kehittäjiä eri järjestöihin. Lisäksi koulutettiin etenkin opettajia puuttumaan varhain eli havaitsemaan oma huolensa oppilaasta ja tarvittaessa toimimaan lapsen asiassa eri tahojen kanssa yhteistyötä tehden. Opettajien ammatti-

lehti julkaisi yhteistyössä varhaisen puuttumisen hankkeen asiantuntijoiden kanssa lukijakunnalle suunnatun erikoisliitteen ”VARPU. Lapselle tukea ajoissa” (VARPU 2008), jonka tavoitteena oli selkiinnyttää ja vakiinnuttaa varpu-käytännöt osaksi koulujen arkea (myös Huhtanen 2007; Heinämäki 2006 & 2007). Lisäksi Stakesin asiantuntijat kehittivät Varpu-hankkeen käyttöön metodisia ja teknisiä välineitä ja oppaita, esimerkiksi huolen vyöhykkeistön (Arnkil & al. 1998), dialogisten yhteistyöpalaverien metodin (Arnkil & al. 2000) sekä huolen puheeksi ottamisen lomakkeen ja menetelmän (Eriksson & Arnkil 2005).

Hankkeen nettisivujen mukaan varhaisen puuttumisen hankkeeseen liittyi poikkeuksellisen laaja yhteistyöverkosto, joka lävisti koko suomalaisen yhteiskunnan. Järjestökentällä tärkeimpiin yhteistyötahoihin kuuluivat Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Mielenterveysseura, A-klinikkasäätiö sekä Suomen Vanhempainliitto, joilla kaikilla oli kehitteillä samaan aikaan omia varhaisen puuttumisen toimintamuotojaan. Opetusministeriö ja opetushallitus osallistuivat varhaisen puuttumisen talkoisiin muun muassa oppilashuoltoa ja kotien sekä muiden avaintahojen kanssa tehtävää yhteydenpitoa omassa työssään alleviivaamalla. Kirkkohallitus myötävaikuttii siihen, että varhaisen puuttumisen näkökulma tuli huomioon otetuksi kirkkollisessa lapsi- ja nuorisotyössä ja lapsiperheiden kriisityö priorisoiduksi perheasiain neuvottelukeskustoissa. Suomen kuntaliitto edisti alun perin Laukaassa kehitettyä yhteisöllistä *Yhdessä elämään* -kasvatustallia ja laati *huoliseulan* oman lapsipoliittisen ohjelman ohella. Lisäksi monet kunnat toteuttivat omia varhaisen puuttumisen hankkeitaan. Yhtenä esimerkkinä niistä on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston positiivisen diskriminaation hankekokoaisuus 2001–2004.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto puolestaan puhalsi yhteiseen hiileen lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoa, rikostentorjuntaa ja lähipoliisitoimintaa voimaeräisesti kehittämällä. Lisäksi kaikki tahot pyrkivät edistämään sekä viranomaisverkostojen yhteistyötä että yhteistyötä niiden ja kansalaisyhteiskunnan eri toimijatahojen välillä ruohonjuuritason tasolla eli lasten ja nuorten arjessa tai organisatorisella tasolla. Pyrkimyksenä lienee ollut varhaisen puuttumisen laajapohjainen vastuunjako. (Lastensuojelun keskusliitto 2008.)

Projektivetoista kehittämistä on syytetty lyhyt-

jänteisyydestä sekä siitä että niiden tuottamista hyvistä käytännöistä jää liian vähän elämään ammattikäytäntöihin (esim. Rantala & Sulkunen 2006). Varpu-hankkeen kohdalla tämä ei pitäne paikkaansa. Toiminta oli lähes koko maan kattavaa (tarkkaa tietoa määristä ei hankkeen loppuraportin puuttuessa ole käytettävissä), ja hankkeen päätyttyä ministeriö on asettanut kansallisen varhaisen puuttumisen vastuuhenkilöverkoston viimeksi vuosille 2008–2011. Lisäksi se on pyrkinyt esimerkiksi johtamisjärjestelmiä kehittämällä tehostamaan lähestymistavan mukaisia työotteita ammattikäytännöissä. Tätä toimintaa tukee se, että varhainen puuttuminen on omaksuttu lähes kaikkea hyvinvointityötä läpäiseväksi strategiaksi esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissohjelmassa (KASTE) 2008–2011.

Otan seuraavaksi tarkasteltavaksi muutamia edellä mainituista varhaisen puuttumisen sisältöisistä ideoista, välineistä ja hankkeista, ja kysyn lopuksi mikä niitä yhdistää.

Varhaisen puuttumisen välineet

Varpu-hankkeen sivuston mukaan subjektiivinen huoli on tärkeä työväline lapsen tai perheen avun tarpeen tunnistamisessa. Huolen työvälineet ja muitakin virikkeitä hankkeelle saatiin tutkijoilta, jotka olivat jo ennen varhaisen puuttumisen aallon rantautumista alkaneet kehittää uutta työtappaa osana moniammatillista verkostomaista eri hallinnonalojen yhteistyöprojektia, joka suuntautui lapsiin ja nuoriin (Arnkil & al. 2000). Tutkijat kuvaavat huoliapparaatin kehittämisen lähtökohtia seuraavasti:

”Julkisten palveluiden ammattilaisilla on lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus: Jos havaitset lapsen olevan vaarassa, ilmoita sosiaaliviranomaisille. Samaisilla ammattilaisilla on myös vaitiolovelvollisuus: Älä kerro luottamuksellisia tietoja. Aika ristiriitaista. Mitä teet jos yrityksesi tukea lasta ja perhettä eivät tunnu riittävän, et tiedä onko tilanne muillakaan hallinnassa, mutta koet, että lastensuojeluilmoitus olisi liian järeä liike? Jos olet jonkun tai joidenkin kohtaamiesi lasten kanssa tällaisessa tilanteessa, olet huolen harmaalla vyöhykkeellä – etkä suinkaan yksin”. (Arnkil & al. 1998, 8).

Tässä tutkijat nimeävät lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä myöhäismodernin yhteiskunnan kehityksessä lisääntyneet epävarmat ja ristiriitaiset tilanteet työntekijän subjektiivisen ”huolen harmaaksi vyöhykkeeksi”, jonka laajuus ilmeni mittavaksi 69 ammattilaiselle suunnatussa alus-

tavassa empiirisessä kartoituksessa. Ammattilaiset olivat joka kymmenennen kohtaamansa lapsen kanssa huolen harmaalla vyöhykkeellä.

Tutkijat lähtivät toiminnanteoreettiselta perustalta laatimaan työntekijöille välineitä, jotka auttaisivat ammattilaisia ajattelemaan jo nimettyä ja tunnettua toisin – eli rekonstruoimaan tapansa ajatella lasten ja nuorten tilanteista. He korostavat varsinkin 1990-luvun lopun vuosina lähestymistapansa taloudellisuutta – soveltavathan he työssään muun muassa dialogin, retoriikan ja metaforan keinoja (esim. Arnkil 2005, 179–194). Huolen puheeksi ottamisen oppaassa he tuottavat ammattilaisille välineitä keskustella lasten huoltajien kanssa kunnioittavasti ja dialogista lähestymistapaa noudattaen (Eriksson & Arnkil 2005). Ylipäänsä kaikki työryhmän kehittelyt näyttäisivät suuntautuvan aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Tämä on sikäli yllättävää, että työn tärkeimpänä kohteena ovat lopulta lapset ja nuoret ja heidän hyvinvointinsa.

Huolen vyöhykkeissä ei siis ole kyse lapsen käyttäytymisen tai ongelmien huoliluokittelusta, vaan sen intuitiivisen tunteen ja moraalisen päättelyn pukemisesta sanoiksi, jota työntekijä kokee suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen ja palvelujärjestelmän mahdollisuuksiin auttaa häntä. Huoli osuu strategisesti tärkeään pisteeseen. Juuri siinä pisteessä kohtaavat leikatut määrärahat ja lasten hyvinvointipalvelut, niitä välittämään ja tuottamaan palkatut ammattilaiset sekä apua tai tukea tarvitseva lapsi tai nuori. Toiminnanteoriasta käsin konstruoitu huoli kytkeytyy siis ensisijaisesti ammatilliseen suhteeseen. Kyseessä on strategista kohtaamista koskevan hiljaisen ammattitiedon nimeäminen ja näkyväksi tekeminen tavalla, joka mahdollistaa ammattikuntien välisen, eri näkökulmista summaantuvan huolen pukemisen sanoiksi eli tilannetulkinnaksi yhden lapsen elämäntilanteesta. Palvelujärjestelmän kannalta se on tärkeä palautejärjestelmä toiminnan voimavaroista suhteutettuna paikallisen toimintaympäristön haasteisiin.

Tutkijat pitävätkin huolen harmaata vyöhykettä ”ehkäisevän lastensuojelun maastona”, jota pitää ryhtyä jäsentämään tarkemmin kuin yleisessä ehkäisevässä lastensuojelutyössä on mahdollista. (Arnkil & al. 1998, 11). Olisiko tässä ehdotuksessa kyse siitä, että tutkijat ehdottavat tai suosittavat kunnille tai ylipäänsä julkiselle vallalle jonkinlaisen ehkäisevän primaari-intervention toteuttamista harmaan vyöhykkeen lapsiryhmässä? Mut-

ta kuka kuulee heidän ehdotustaan? Onko olemassa jokin poliittinen tai hallinnollinen taho, jota moniammatillinen paikallisverkosto voi perusteltuihin huolianaalyyseihin nojaavan ehdotuksen kanssa lähestyä? Palaan näihin kysymyksiin tuonempänä.

Varhaisen puuttumisen työvälinaet suuntaavat lasten ja nuorten kanssa toimivia ammattilaisia ihmisten erilaisuutta kunnioittavaan asiakastyöhön – sekä puuttumaan yhteistyössä tunnistettuihin palvelujärjestelmän kitkakohtiin. Sen perustana on hyvinvointivaltioajattelusta tuttu sosiaalinen ihmiskäsitys eli ihmisen ymmärtäminen vuorovaikutteisessa suhteessa kulloiseenkin toimintaympäristöönsä.

Laukaan malli

Sittemmin laajalle levinnyt kasvatusyhteisöllisyyden idea syntyi yhden laukaalaisen koulun vanhempainneuvoston jäsenten kesken vuonna 1995 tehdyistä havainnoista, jotka saattavat kertoa paikkakuntakohtaisesta – tai yleisemmästä – lapsiin ja nuoriin kohdistuneen yhteisöllisen toleranssin laskusta (vrt. Harrikari 2008, 127–129):

”...tunsimme, että jotain nuorten käyttäytymisessä oli muuttunut. Havahduimme siihen, etteivät nuoret enää edes yrittäneet peitellä rikkeitään. Monet olivat kertooneet kotonaan, että koulun pihalla opetettiin hyviä näpistelykikkoja ja yhdessä tehtiin jopa keikkoja lähiympäristön liikkeisiin.” (Eskelinen 2000, 11)

Nämä havainnot johdattivat vanhemmat toimimaan yhdessä ongelmalliseksi koetun tilanteen muuttamiseksi, ja muutaman vuoden kuluttua samaa ideaa kehitettiin myös muilla paikkakunnilla. Liikkeessä tulkittiin markkinaetoksen hallitsema yhteiskunta liian individualistiseksi ja sen arvot vääriksi, sillä ne rapauttavat perheyteisyttä sekä kasvatuksen yhteisöllisyyttä. Liikkeen keulahahmon, Anne Eskelisen mukaan tavoitteena oli organisoida vanhempien keskinäistä tukea, luoda aikuisten turvaverkko, joka kannatteli etenkin silloin kun vanhempi ei yksin jaksaa kasvatustehtävässään. Toimintaa sen eri vaiheissa siivitti seuraava retoriikka: ”lapsen kasvattamiseen tarvitaan koko kylä” (Eskelinen 2000, 15) sekä ”mikään auttava taho ei yksin riitä” (Jallin-oja 2006, 155).

Viestien voi tulkita kiteyttävän kätkeytyä hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän kritiikkiä sekä osallistavan liikkeen jäseniä meneillään olleeseen hyvinvointivastuiden uusjakoon. Liikkees-

sä korostettiin yhteiskuntaa aikuisten yhteisenä intressinä ja vanhempien johtaman aikuissukupolven vastuuta kaikista lapsista, erityisesti niistä, jotka rikkoivat aikuisten asettamia sääntöjä. Jokainen lapsi oli tärkeää saattaa ruotuun. Laukaan mallissa aikuiset toimivat yhtenä aktiivisena ja oman vastuunsa tunnistavana, ääneen tunnistavana ja käytännössä toimeenpanevana ryhmänä lasten vanhempien ja muiden aikuisten joukosta:

”Ongelmat lasten ja nuorten maailmassa ovat niin vakavia, ettei mikään kasvoton yhteiskunta niitä enää pysty korjaamaan. Me vanhemmat ja muut aikuiset voimme kuitenkin pyrkiä vaikuttamaan niihin. Voimavarat ovat meissä. Me itse olemme yhteiskunta. ... Mikään ei tule yhteiskunnalle niin kalliiksi, kuin se, että kodit laiminlyövät oman tehtävänsä.” (Eskelinen 2000, 26).

Toiminnan ideologisena kulmakivenä oli hyvän vanhemmuuden ylistäminen ja itsensä vanhempana valtaistaminen jopa niin pitkälle, että vanhemmat alkavat kokea olevansa koko yhteiskunta ja olennaisin voimavara lasten ja nuorten maailmassa. Kun perheen ja vanhemmuuden aseman koettiin vähentyneen, oli liikkeen ytimenä kääntää tämä kokemus päinvastaiseksi eli valtaantuttavaksi voimaksi. Samalla se mahdollisti jäsenilleen positiivisen yksilö- ja ryhmäidentiteetin muodostamisen. (Vrt. Sipilä 1989, 132–134.) Liikkeessä toimintaa oikeutettiin myös niin sanotulla pahimman tapauksen retoriikalla, mikä on tavallista myös kansainvälisessä varhaisen puuttumisen keskustelussa:

”Huumeoliisi vakuutti laukaalaisille vanhemmille, että poliisi näkee työssään sen, että elleivät vanhemmat käytä kasvatusoikeuttaan, sitä käyttää ennen pitkää joku toinen. Huumeportaassa on motivoituneita aikuisia. Heillä on aikaa lapsillemme ja nuorillemme.” (Eskelinen 2000, 31).

Vanhempien liikkeessä pyrittiin tekemään selvät yhteiset paikalliset menettelysäännöt lasten ja nuorten käyttäytymiselle sekä sopimaan nopeasta puuttumisesta heidän rikkeisiinsä. Olennaista on, että kaikki toimijat sitoutuvat aina noudattamaan sitä, mitä on sovittu. Eskelisen mukaan sääntöjen laadinnassa korvaamattomaksi avuksi olivat poliisin ammatissa toimivat isät, jotka tiesivät, mitä rajoituksia laki asettaa. Vanhemmat puolestaan toivoivat poliisille lisää voimavaroja valistustyöhön kouluissa. Yhteisöllisenä tavoitteena oli opettaa lapsille vastuullisuutta, sekä sitä, mitä sääntö-

jen rikkomisesta yhteiskunnassa seuraa. Lapsille haluttiin opettaa reilun pelin säännöt, oikeaa kielenkäyttöä ja muita hyvän elämän sääntöjä, suojella heitä päihteiltä ja seksiltä, sillä:

”Tupakanpoltto tasoittaa tietä muille päihteille. Jos ketjua seuraa loppuun asti, päässä saattaa pahimmillaan hämmöttää rikollinen elämäntapa.” (Eskelinen 2000, 58).

Riitta Jallinoja (2006, 154–159) liittyy laukaalaisen kyläkasvatusohjelman leviämisen yli 80 paikkakunnalle vuosituhannen vaihteeseen osuneen familismin nousuun. Hän tulkitsee sen eräänlaiseksi perhekeskeisyyden laajenemaksi: ydinperhemallista kumpuavaksi yhteisölliseksi kiintymyssuhteeksi, jonka mallit ovat peräisin vanhas-ta kylämentaliteetista ja siihen olennaisena osana kuuluneesta jäsenten sosiaalisesta kontrollista. Kyseessä on tämän tulkinnan mukaan yksi yritys palata vanhoihin kasvatuskäytäntöihin ratkaisuna myöhäinmoderneihin lasten ja aikuisten suhteisiin ilmaantuneisiin epävarmuuksiin.

Tavoitteena on sellaisen yhteisöllisen aikuisrintaman luominen, joka oikein toimiessaan kykenee suojelemaan lapsia lähes kaikelta pahalta sekä palauttamaan lapset ja nuoret sellaiseen asemaan, jossa aikuiset valvovat lasten olemista omilla säännöillään ja päätöksillään. Käytännössä se merkitsee vanhempien ja vanhemmuuden vallan olennaista vahvistamista suhteessa lapsiin ja nuoriin, joiden osaksi jää tyytyminen jo tehtyihin päätöksiin. Liikkeen päämäärien toteuttamiseksi tarvitaan sekä aktiivisten vanhempien että hyvinvointivaltion käytettävissä olevat voimavarat. Samalla kyse on uuvastuullisuudesta eli kunnan vanhemmuuden reunaehtojen määrittämisestä muuttuvissa olosuhteissa ja kristillisyyden hengessä tapahtuvasta julkisten voimavarojen hyödyntämisestä (Eskelinen 2000, 161–165). Liikkeen ihmiskäsitys lienee pohjimmiltaan sosiaalinen, mutta sen sosiaalisuus rajoittuu vain aikuisväestöön. Lapset ja nuoret eivät vielä ole tässä ajattelussa kansalaisia, joilla olisi oikeus osallistua yhteisön päätöksentekoon, vaan heidän asemaansa kuuluu täysvaltaisuuden odotus.

Helsingin kaupungin ohjelmakokonaisuus

Helsingin lastensuojelun 18 projektista koostuvan hankekokonaisuuden juuret ovat kaupunginhallituksen asettaman sosiaalisen segregaaation ja syrjäytymisen vastaisen työryhmän suosituksissa vuodelta 1998. Ryhmä painotti yhtenä avainkoh-

deryhmänä lapsia ja varhaisnuoria ”uhanalaisilla” alueilla. Toiminnan tuli esityksen mukaan koskea kaupungin kaikkia hallintokuntia. Hanke kohdennettiin alle kouluikäisiin ja erityisesti ”syrjäytymisriskissä oleviin maahanmuuttajien lapsiin”. Erityisrahoituksella pyrittiin aikaansaamaan aluekohtaisia uusia toimintamuotoja, jotka ”ehkäisivät syrjäytymisen riskien toteutumista ja lisäävät lasten ja perheiden hyvinvointia”. (Tapola-Tuohikumpu 2005, 15). Ajatuksena oli voimavarojen suuntaaminen ”riskien uhkaamille” sosiaaliviraston tehtäväalueille sekä kaupunginosiin, joissa tilastollisesti lasketut lasten riskimuuttajat (esimerkiksi sellaiset kuin yksinhuoltajien osuus, vuokra-asuntojen osuus, toimeentulotukea saavien osuus, työttömyysaste, vieraskielisten lasten osuus) kasaantuivat. Tavoitteena oli saada aikaan sosiaalisesti tasapainoinen Helsinki. Ohjelman taustalla avainkysymyksiä olivat: voiko syrjäytymiskehitystä ehkäistä sekä voiko lasten kasvuolojen riskejä kompensoida. Lähtökohtana oli kielteiseen alueelliseen eriytymiseen vaikuttaminen, syrjäytymiseen päätyvien polkujen ehkäiseminen ja lasten kasvuolojen riskien kompensoiminen palvelutasoa nostamalla (Tapola 2003, 2–7).

Analysoitujen lähteiden valossa näyttää siltä, että varhaisen puuttumisen käsite koki tuleh- misen vasta, kun hankekokonaisuuden suunnitelu oli jo pitkällä. Käsitteen ilmaantumiseen päivän politiikkaan reagoitiin hankkeen johdon taholta vahvasti: varhainen puuttuminen priorisoi- tiin ohjelman tehtävien joukossa (vrt. Kananoja 2003, 2). Sosiaalivirastossa lokakuussa 2000 laaditussa muistiossa, *Varhainen puuttuminen työ- mallina*, käsite määritellään seuraavasti:

”Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan joko lapsen ensimmäisiin vuosiin kohdistuvaa toimintaa tai toimintaa, jossa tartutaan ongelmaan mahdollisimman varhain heti sen havaitsemisen jälkeen tai jolla pyritään ehkäisemään ja helpottamaan tiettyjen riskitilanteissa olevien lasten, nuorten ja perheiden ongelmia riittävän aikaisessa vaiheessa. Riskitekijöiden tunnistamista pidetään tärkeänä.” (Tapola-Tuohikumpu 2005, 13).

Samassa yhteydessä viitataan valtakunnalliseen Varpu-hankkeeseen, jossa sosiaaliviraston muis- tion mukaan on kyse varhaisesta tuen ja kontrol- lin tarjoamisesta muun muassa suhteessa työntekijän lasta tai lapsia koskevan huolen kasvuun tai lapsen tai perheen pulmien kasaantumiseen. So- siaaliviraston hankekokonaisuuden loppuraport- tissa yhteys varhaiseen puuttumiseen summataan napakasti:

”Kehittämistyön myötä varhaisen puuttumisen käsite on saanut näiden hankkeiden näköistä sisältöä.” (Tapola-Tuohikumpu 2005, 13).

Tämä hieman epämääräinen ilmaus viitanee siihen, että jo väliraportissa (2003) esitellyissä työntekijöiden haastatteluissa – ja muutenkin – varhaisen puuttumisen käsite jäi taka-alalle. Hallinnon avainkäsite oli *positiivinen diskriminaatio*, ja ruohonjuuritason työssä toiminnan nimeksi vaikiintui *varhainen tuki*. Positiivisen diskriminaation käsitettä käytettiin siinä merkityksessä kuin professori Richard Titmuss (esim. 1976) oli sitä 1960- ja 1970-luvun kirjoituksissaan kehittänyt. Hänen mukaansa universaalit sosiaalipalvelut eivät takaa riittävää turvaa kaikille yhteiskunnan jäsenille. Kun tavoitteena on kaikkien mahdollisuuksien tasa-arvo, edellyttää heikossa sosiaalisessa asemassa olevien tai erityisiä henkilökohtaisia tarpeita omaavien lasten samanlainen kohtelu heille suunnattuja lisäpalveluja, jolloin lapsen elinolojen heikot kohdat tulevat kompensoiduksi palvelujärjestelmän ja aineellisten resurssien tuella.

Paikallisten hankkeiden työmuotoihin kuului yksilö- ja perhekohtaista työtä, monikulttuurista työtä, vertaistuki- ja ryhmätoimintoja, yhdyskuntatyötä, verkostotyötä sekä ammattilaisten varhaisen tuen käytäntöjen kehittämistä. Aluehankkeiden päämääriä kuvattiin seuraavasti:

”Päämääränä on varhaisen tuen työmuotojen avulla tukea lasten kasvua ja kehitystä ja vanhempien vanhemmuutta, aktivoida ja osallistaa alueen asukkaita ja asiakkaita tarjoamalla joustavia, matalakynnyksisiä palveluja, jotka vastaavat heidän tarpeitaan. Pyrkimyksenä on kehittää alueiden henkilöstön varhaisen tuen osaamista ja asiantuntemusta.” (Tapola 2003, 7).

Kun hankkeisiin osallistuneilta työntekijöiltä kysyttiin, mitä varhainen tuki heidän kokemuksensa mukaan on ja mikä sen suhde on varhaiseen puuttumiseen, jäi viimeksi mainittu kysymys vastausta vaille. Varhainen tuki sen sijaan on heidän mielestään ihmisten sosiaalisten verkostojen vahvistamista. Sen kohteena on mahdollisuuksien tarjoaminen ja perheiden arjessa selviytymisen tukeminen. Työntekijät ymmärsivät varhaisen tuen muun muassa pieneksi ja arkiseksi vaikuttamiseksi ja ihmisten osallistamiseksi yhdessä tekeillä. Varhaisen tuen työ edellyttää heidän mielestään palvelujärjestelmän ja rakenteiden muuttamista joustaviksi, jotta ihmisten erilaiset tarpeet voidaan kohdata parhaalla mahdollisella tavalla.

(Tapola 2003, 17–25; vrt. Keiriö & al. 2008).

Hankekokonaisuuden päättyessä tutkija summasi toiminnan keskeisiksi piirteiksi pyrkimyksen helposti lähestyttäviin palveluihin, joihin tulee olla kaikille avoin matala kynnys, toiseksi mahdollisuuksien tarjoamisen asukaslähtöiseen toimintaan sekä eri toimijoiden ja tahojen välittäjänä olemisen (Tapola-Tuohikumpu 2005, 50–62). Kyseessä on vahvasti sosiaaliseen ihmisyhteiskuntakäsitykseen nojaava toiminta, joka jatkaa hyvinvointivaltion parhaita sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä perinteitä tavoitteenaan kaikkien huono-osaisten lasten ja nuorten mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen.

Sisäasiainministeriön turvallisuustalkoot

Sisäasiainministeriö käynnisti valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1998 yhteistyössä viiden muun ministeriön kanssa suomalaiset turvallisuustalkoot, joita voi lastensuojelun näkökulmasta luonnehtia yhdenlaiseksi uuden sukupolven suomalaiseksi hyvinvointiohjelmaksi (vrt. Farrington & Welsh 2007, 159–173). Perimmäisenä tavoitteena on varmistaa hyvä elinympäristö kaikille kunnan kansalaisille – siis niille, jotka ovat yritteliäitä, aktiivisia, omavastuisia ja riippumattomia. Toiseksi talkoilla pyritään estämään rikollisuutta ja suojelemaan kansalaisia niiltä toisilta, jotka eivät käyttäydy normien mukaisesti tai pärjää kilpailuyhteiskunnassa.

Ohjelma sisälsi alun perin kaksi päästrategiaa: ”rikoksentehtäviksi kehityksen ehkäisemisen” sekä ”rikosten ehkäisemisen”. Ohjelma uskoo rikoksentehtäviksi kehittymisen juontuvan ennen muuta heikosta sosiaalisesta turvallisuudesta yhdistyneenä sellaisiin nuoren henkilön ominaisuuksiin, joita se kutsuu riskitekijöiksi. Tulevaa rikollisuutta ennustavat esimerkiksi seuraavanlaiset lapsen tai nuoren riskitekijät: puutteelliset kotiolot, vanhempien alkoholismi, ristiriitainen kasvatus, hyväksikäyttö lapsuudessa ja keskittymisvaikeudet koulussa (OM 1999, 5; Arjen turvaa 2004, 17–18). Kuten tästä luettelosta käy ilmi, ohjelman piiriin kuuluvat sekä syrjäytymisen ehkäisy että sosiaaliset ongelmat, jotka tässä yhteydessä ymmärretään koko yhteiskunnan turvallisuuskysymyksinä. Näin ollen myös ongelmien hallinnan logiikka on toisenlainen kuin silloin, kun ongelmat ymmärretään yhteisen vastuun piiriin kuuluviksi sosiaalisiksi kysymyksiksi ja niiden ehkäisemisen merkittävältä osalta valtiojohtoisen sosiaali-, lapsi-, nuoris- ja perhepolitiikan tehtäväksi.

Timo Harrikari (2008) osoittaa tutkimuksesaan *Riskillä merkityt*, että suomalaisella turvallisuusdiskurssilla on paljon yhteisiä piirteitä vastaavan angloamerikkalaisen kriminaalipolitiikan esittämistavan ja toimenpideohjelmien kanssa. Jaettuun ymmärrykseen kuuluvat muun muassa yksilökeskeinen käsitys rikollisuudesta tiettyjen yksilöllisten riskien toteutumana, josta puolestaan seuraa nuoriin väestöryhmiin kohdistuvien rakenteellisten ehkäisytöimenpiteiden hylkijäminen niiden kalleuteen ja tehottomuuteen vedoten. Varhaisen puuttumisen uskotaan olevan kustannustehokasta nimenomaan siksi, että sillä on kohteenaan huolta aiheuttava riskiyksilö tai heidän muodostamansa ryhmä, jolloin puuttuminen voidaan tehdä nopeasti ja tuntuvasti sekä räätälöidä sopivaksi yksilön henkilökohtaisten tai ryhmän ominaisuuksien perusteella. Lisäksi huomattava osa riskejä tunnistavasta ja niihin puuttuvasta työstä tehdään yhteisöissä ja kansalaisyhteiskunnassa sekä laajalla viranomaisrintamalla. Tällöin poliisitoimelle ja turvallisuusviranomaisille lankeaa ennalta estävän työn koordinointi ja ne raskaat kontrollitoimenpiteet, joihin vain heillä on oikeudelliset valtuudet.

Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma on uuden julkisjohtamisen ihanteiden mukaista, sillä rikollisuutta pyritään vähentämään ja turvallisuutta lisäämään muun muassa kuntien, elinkeinoelämän, kirkon, järjestöjen ja vapaaehtoisten kansalaisten laajapohjaisen yhteistyön voimin. Poliisin velvollisuutena on huolehtia siitä, että jokaisella alueella saadaan aikaan paikallinen rikoksantorjuntayhteistyö, jossa varhainen puuttuminen lasten ja nuorten elämäntilanteisiin on keskeisellä sijalla (esim. Arjen turvaa 2004, 20–23).

Valtioneuvoston hyväksymä turvallisuusohjelmatyö vastuutti paikallistason toimijat laatimaan poliisijohdon myötävaikutuksella rikoksantorjunta- ja turvallisuushankkeita, joissa erityisesti tietyt lasten ja nuorten ryhmät olivat tärkeä kohde, sillä ”vaarana on, että maahan on syntymässä pysyvästi työelämän ja muiden lailliseen yhteiskuntaan yksilöä kiinnittävien järjestelmien ulkopuolinen laaja väestönosa” (OM 1999, 3). Näitä ryhmiä varten ohjelma suosittaa muun muassa laajaa viranomaisyhteistyötä poliisin ja kunnan viranomaisten välille sekä ”varhaisia toimia” riskitekijöihin puuttumiseksi. Ohjelmassa todetaan lastensuojelun olevan avainasemassa rikollisuuden ehkäisyssä ja siksi sinne:

”Tarvitaan tukitoimia, joissa puuttumisen kynnyks on matala ja jotka eivät ole leimaavia.” (OM 1999, 18).

Rikoksantorjunta-alueilla oli mahdollisuus hakea rahallista avustusta paikallisiin hankkeisiin Rikoksantorjuntaneuvostolta – ja kunnilla valtionapua varhaisen puuttumisen hankkeisiin vuosina 2004–2007. Vuoden 2004 loppuun mennessä kansallisesta rikoksantorjuntaohjelmasta rahoitettua 88 paikallisten hankkeesta noin puolet kohdennettiin lapsiin ja nuoriin. Paikallistason rikoksantorjuntahankkeiden sisältöjen analyysi puolestaan paljastaa toimeenpanon suosikkitekniikoiksi vanhemmuuteen investoimisen, varhaisen puuttumisen lasten ja nuorten asioihin sekä lasten ja nuorten itsekontrollin lisäämisen (Harrikari 2008, 192–205). Analyysin valossa näyttäisi siltä, että paikallistasolla kansallisen rikoksantorjuntaohjelman henki ja tarkoitus toteutui ainakin hankkeiden suunnitelmissa esitettyjen sisältöjen tasolla varsin hyvin. Avoimeksi kuitenkin jää, miten ja millaisin sisällöin hankkeet toteutuivat lasten ja nuorten arjessa.

Lisävalaistusta kysymykseen antavat kaksi sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa, joissa haastateltiin pääkaupunkiseudulla vuonna 2006 sellaisia sosiaalialan työntekijöitä, joiden tehtäväkenttänä oli puuttua ”mahdollisimman varhain” lasten näpistyksiin ja nuorten alkoholinkäyttöön. Kyseessä olivat rikoksantorjuntaohjelman hengessä – vaan ei sen alla – aloitettujen uusien, sosiaali- ja poliisitoimen välimaastoon sijoittuvien hankkeiden työntekijät. Nämä ammatillaiset olivat selkeästi omaksuneet työnsä ohjenuoraksi rikoksantorjuntaohjelmaa myötäilevät tavoitteet ja sosiaalialalle uuden puhutavan. Se piti arvokkaana viranomais-tahojen eli poliisin ja sosiaalitoimen näkyvää puuttumista pieniinkin nuoren polven rikkeisiin ja lapsen sekä vanhempien vastuun alleviivaamista tapahtuneesta (Palsanen 2007; Saari 2007).

Rikoksantorjunta- ja turvallisuusajattelun näkökulmasta lastensuojelu näyttää yhtenä merkittävänä tulevan rikollisuuden torjuntakanaavana, sen toisena vaiheena varhaisen puuttumisen osoittauduttua riittämättömäksi. Ajattelutavan mukaan ennen lastensuojelutoimenpiteitä on siis tehostettava varhaista puuttumista eli lasten ja nuorten sosiaalista kontrollia lastenneuvoloissa, asuinalueilla (muun muassa Varpu-yhteistyöllä ja -menetelmin), koulun oppilashuollossa, perhetyössä, maahanmuuttajatyössä ja poliisin työssä heidän kohdatessaan lapsia ja nuoria.

Erityisen selvästi turvallisuusnäkökulma tulee esille sisäisen turvallisuuden raportissa *Vanhemmuus ja toimiva viranomaisyhteistyö. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn avaimet* (SM 2007). Raportti pitää ideaalina tilannetta, jossa ”lapset ja nuoret ovat jatkuvasti jonkin viranomaisen seurannassa äidin raskaudesta alkaen siihen asti kunnes oppivelvollisuus päättyy.” (mt. 16). Raportissa korostetaan viranomaisten välisen avoimen tiedonvaihdon merkitystä ja esitetään lainsäädännön muuttamista nykyistä tehokkaamman viranomaisten keskinäisen tiedonvaihdon sallivaksi. Opetus-, terveys- ja sosiaaliviranomaiset luetaan paikallisen turvallisuussuunnitelun vakioketjuun. Toinen raportin kehittämispainotus liittyy lasten ja nuorten ”ilmiölähtöiseen” (vastakohtana vanhanaikainen sektorikohtainen tuki) varhaiseen tukeen etenkin elämänvaiheesta toiseen siirryttäessä. Raportissa varhaisen puuttumisen käsite korvaantuu useissa kohdin varhaisen tuen käsitteellä. En tiedä, ilmentääkö tämä terminologinen vaihtelu suomalaisen hyvinvointivaltiokaudelta periytyvän kulttuurin vastustuskykyä, turvallisuusdiskurssin myönnytystä sosiaalisen suuntaan vai molempia. Raportin (mt. 22–23) mukaan:

”Varhaisessa tuessa kiinnitetään huomio niihin tapoihin, joilla yhteisö voi tarjota sosiaalista ja pedagogista tukea omaa toimintaansa kehittämällä. Näin ollen varhaista tukea voidaan soveltaa tilanteissa, jossa tuen tarpeen taustalla ei välttämättä ole lääketieteellistä määritelmää ja joka vähvistää moniammatillista puuttumista. Puuttuminen ilman lääketieteellistä määritelmää on yksi varhaisen tuen tärkeimmistä lisäarvoista.”

Toinen lisäarvo, jota raporteissa ei esitellä, liittyy siihen, että yhteisöllisen erilaisuuden sietokykyyn eli toleranssin ja puuttumisen kynnyksen madaltuessa lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä asioihin voidaan näissä ketjuissa puuttua ilman oikeudellisia tai muita hyvinvointivaltiolle ominaisia perusteita. Perusteeksi riittää yksilöön kohdistuva, paikallisesti jaettu huoli. Kansainvälinen kirjallisuus korostaa sen evidenssiperusteisuutta: täytyy olla tutkimukseen perustuva näyttö siitä, että huolta aiheuttavat seikat ovat yhteydessä rikollisuuteen (esim. Farrington & Welsh 2007). Tässä paljastuu lähestymistavan epäsosiaalinen ihmiskäsitys: lasten ja nuorten ongelmat ovat yksilökohtaisia, usein heidän persoonallisiin ominaisuuksiinsa ja taipumuksiinsa liittyviä. Kysymystä siitä, miten yhteisölliset ja yhteiskunnan rakenteelliset tekijät myötävaikuttavat tai ovat yh-

teydessä lapsen tai nuoren ilmiökäyttäytymiseen, ei pohdita, ja jos pohditaankin, se ei kannu niihin puuttumistoiimenpiteisiin, joihin tartutaan.

Yhteenveto: yhdistääkö varhaisen puuttumisen toimijoita mikään?

Edellä esitellyt lasten ja nuorten sekä lapsiperheiden elämään kohdenneet varhaisen puuttumisen hankkeet osuvat lyhyelle aikavälille eli 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun vuosiin. On syytä muistaa, että ne ovat vain pieni näyte varhaisen puuttumisen ympärillä tuona ajankohtana tapahtuneesta yhteiskunnallisesta toiminnasta.

Varhaisen puuttumisen aloitteentekijät ja aktiiviset toimijat ovat lähtevät liikkeelle mitä ilmeisimmin toisistaan riippumatta, mutta tulevat toiminnan kuluessa tietoisiksi toisistaan. He näyttävät jollain tasolla jakavan intressin vastata ajassa oleviin supistuvien lasten ja nuorten palvelujen, kasvatuksen, lasten ja aikuisten muuttuvien suhteiden haasteisiin sekä hyväksi kansalaiseksi kasvamisen pulmiin rakentavalla ja tulevaisuuden ongelmia ehkäisevällä tavalla. Aloitteentekijöihin tai heihin liittyviin tahoihin kuuluvat lähes kaikki suomalaisen yhteiskunnan vastuullisina itseään pitävät toimijat muun muassa evankelisluterilaisesta kirkosta, eri ministeriöistä ja lasten vanhemmista.

Kaksi esimerkitapausta ovat paikallistasolta, Laukaan kunnasta ja Helsingin kaupungista. Edellisessä aloitteen tekijöinä ovat lasten vanhemmat, jälkimmäisessä kaupungin hallinto. Laukaan mallia on tulkittu samaan aikaan sattuneen familismin nousun osaksi eli osaksi perhekeskeisen ajattelutavan yleistymistä mediassa ja muussa julkisessa keskustelussa sekä osaksi yleistä perheideologian vahvistumista (Jallinoja 2006). Laukaan mallin etenemisessä on sekä ideologialta pohjalta kumpuavia pyrkimyksiä, että viitteitä eräänlaisen kansalaisliikkeen synnystä. Liikkeen käyttövoimana on vaatimus hyvän vanhemmuuden vahvistamisesta yhdistettynä paikallisyhteisöllisen aikuiskontrollin elvyttämiseen. Kontrollin kohteena ovat yhteisön lapset ja nuoret. Taustalla olevalla ihmiskuvalla – sellaisena kuin se on dokumentoitu liikkeen johtohahmon teokseen – on yhteisiä piirteitä samaan aikaan levinneeseen kriminologiseen kontrollidiskurssiin (ks. Harrikari 2008). Yhteisön nuoriso nähdään epäsosiaalisuuteen taipuvaisena ja heitä pahaan yllyttä-

vät voimat vahvoiksi. Vanhempien yhteisön reaktio tähän tilannetulkintaan on sellaisen kulttuurisen ilmapiirin luominen, jossa heidän on sallittua puuttua jokaisen lapsen ja nuoren asioihin nopeasti ja tuntuvasti.

Helsingin mallissa ihmiskuva on jokseenkin päinvastainen. Mallissa lasten ja nuorten yhteisöllisen hyvinvoinnin nähdään koostuvan yksilöllisten ja yhteisöllis-yhteiskunnallisten tekijöiden vuorovaikutuksesta. Yksilöllisten erojen tuotamiin hyvinvoinnin uhkiin pyritään vaikuttamaan alueen palvelujärjestelmän mahdollisuuksia tehostamalla ja muuttuvien olosuhteiden mukaisia ammatillisia toimintatapoja kehittämällä. Varhaisen puuttumisen priorisointi saattoi johtua sen saamasta poliittisesta vaikutusvallasta valtakunnan politiikan, keskushallinnon ja yleisen järjestystenpidon tahoilla. Kun työskennellään saman ”ajan hermolla” olevan teeman parissa, lieenee luontevaa ilmoittautua yhteisiin talkoisiin. Toinen mahdollisuus on, että tämän artikkelin kirjoittajan tavoin varhainen puuttuminen miellettiin luontevaksi osaksi jo meneillään olevaa lastensuojelutyötä eikä sen tuomia uudenlaisia painotuksia edes noteerattu. Hyvinvointivaltioajatteluun ankkuroituneella hankekokonaisuudella säilyivät sen omat rakenteelliset päämäärät.

Muut esimerkkitaipaukset ovat kansalliselta tasolta, mutta niiden toimintakenttä ulottui melko kattavasti paikallistasolle. Yhden ministeriön koordinoimat ”turvallisuustalkoot” perustuivat kriminologisista kontrolliteorioista tuttuun yksilökeskeiseen ihmiskuvaan, joka on itsekeskeinen, epäsosiaalinen ja ilman kontrollia rikoksiin ryhtyvä. Kuvaan kuuluu usko etenevään kehitykseen: mikäli ulkopuolisia pidäkkeitä ei ole, seuraa pienistä rikkomuksista yhä suurempia. Jotta rikollisten kehittyminen estetään, tarvitaan varhaisia toimia nimenomaan huono-osaisten lasten ja nuorten elämänpiireissä. Ajatteluun kuuluu, että sosiaalisen maailman prosessien monimutkaisuus pelkistetään syysuhteiksi, joihin on mahdollista vaikuttaa esimerkiksi teknisillä tai muilla suoraa kontrollia lisäävillä toimilla.

Sosiaali- ja terveysministeriön Varpu-hankeesta ei ole löydettävissä samanlaista ihmiskuvan selkeyttä. Sen ihmiskäsitys näyttäisi olevan haun alla. Työvälineitä löydetään ja tuotetaan eri lähtökohdista eklektisesti. Toiminnanteoreettiselta pohjalta kehitelty dialoginen työtapa on hankkeen toimintaympäristössä kummajainen. Se edustaa vuorovaikutuksessa rakentuvaa suhdet-

ta kansalaisiin (ks. Juhila 2006). Yksilökeskeisen varhaisen puuttumisen diskurssin hallitsemassa toimintaympäristössä on todennäköistä, että dialogista otetta käyttävä toimija ajautuu valtavirran kanssa ristiriitaan (Arnkil 2008). Voittajaksi selviytynee se, jonka argumentit ovat toimintapyrkimysten suuntaiset. Mistä ja miten usein hyvinvointiyhteiskunnan moraalisisessa projektissa löytyy suojasatamia, joissa lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan kuulevat dialogiset työotteet ovat mahdollisia?

Lastensuojelujärjestöissä painottui kasvatuskulttuuria muuttava käytännön toiminta. Kyseessä lienee yritys sopeuttaa lastensuojelualue (esim. Hämäläinen 2007) muuttuneisiin olosuhteisiin ja käytännön toimet sellaisiksi, että ne vastaisivat kentältä kaikuvaan lasten hätään kutistuvan hyvinvointivaltion oloissa. Viimeksi mainittu saattaa koskea myös ministeriöiden toimijoita ja muita julkishallinnon viranomaistahoja, jotka osallistuivat Varpu-hankkeeseen. Hankkeen toteutuksessa eri viranomaistahojen, kansalaisyhteiskunnan ja yksittäisten kansalaisten muodostamissa verkostoissa saattoi paikallistason toiminnassa ilmetä kansalaisliikkeen piirteitä (ideologia, yhteinen päämäärä), mutta toisaalta taustalla oli poikkeuksellisen vahva poliittis-hallinnollinen vääntövoima. Siksikö varhaiseen puuttumiseen sitouduttiin lähes kaikilla tahoilla, jotka olivat tekemisissä lasten ja nuorten kanssa?

Diskursiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna sillä, mitä toimijat nimittivät varhaiseksi puuttumiseksi, näyttäisi olevan monta kotia. Sellaisina edellisissä esimerkeissä, jotka luonnollisesti kattavat vain pienen osan tuon ajankohdan varhaisen puuttumisen kokonaisuudesta, nousee esiin toiminnanteoria, kehityspsykologia ja lapsipsykologinen tietokirjallisuus, kristilliset perusarvot, titmusslaisen positiivisen diskriminaation idea sekä 1980–90-lukujen angloamerikkalainen behavioristisviritteinen aikuiskriminologia, jota on tässä yhteydessä sovellettu tulevien kriminaalien kategoriaan lähes sellaisenaan ja kritiikittömämmin kuin käyttäytymis- tai lääketieteellisessä primaaripreventiossa on ollut tapana.

Pohdinta

Moraalinen käänne ja lapsuus

Olemme 1980-luvulta alkaen eläneet merkittävää käännettä, joka ulottuu taloudesta valtioon ja

julkiseen hallintoon, valtion ja kansalaisten suhteisiin, pohjoismaiseen yhteiskuntaeetokseen ja yhteisen toimintamme perustana oleviin arvoihin. Siihen on sisältynyt julkisen hallinnon muutos ja sen myötä valtion ja kansalaisten suhteiden uudelleenorganisointuminen. Lisäksi olemme todistaneet uuden yhteiskuntaeetoksen esiinmurtautumista ja moraalitalouden nousua (ks. Kauppinen 2004). Samoissa prosesseissa on herännyt uudenlainen kiinnostus lapsuuteen (esim. Lee 2001). Lapset on alettu mieltää muun muassa tulevaisuuden kuluttajina ja työvoimana. Lapsiin uudella tavalla investoivat ja kurinalaistavat käytännöt (esim. Strandell & Forsberg 2005) ovat tuottaneet uudenlaisten lapsuuden ja lasten arjen hallintatapojen vyöryn. Varhaisen puuttumisen puhettavan ja käytäntöjen suosiota on syytä tulkita tässä kontekstissa.

On ilmeistä, että taloudellisen liberalismiin voimistuminen tuo aina mukanaan työkuriiin ja työntekijöiden itsekuriiin liittyviä vaatimuksia, jotka ovat pohjimmiltaan säilyneet varsin samoina ajasta ja paikasta riippumatta (esim. Julkunen 2006, 141; Sotka & Harrikari 2008). Tämä liittyy siihen, että liberalismiin liittyy vapauden tuoma moniarvoisuus, pyrkimys yhteisten vastuiden yksityistämiseen ja itseltä toisille siirtämiseen sekä reaktiivinen ja siksi aina myöhässä tuleva politiikka. Kun tämä meidän aikamamme yhdistyy nopeisiin muutoksiin sekä etenkin vähempiresursisten ihmisten valintahorisonttien ja -mahdollisuuksien kapenemiseen, on tuloksena perustelujen arvovalintojen vaikeutumista ja ontologista ahdistusta, johon julkinen valta on ollut taipuvainen vastaamaan turvallistamisen ohjelmilla, teknologioilla ja verkostoilla – sekä vastuunsirrolla toimijoille itselleen. (Esim. Hänninen 2008; Mutka 1998, 114–118.)

Suomalaiset puolueohjelmat ja hallitukset ovat alkaneet muistuttaa siinä määrin toisiaan, ettei hallituksilla ole sitten Harri Holkerin ”hallitun rakennemuutoshallituksen” (1987) ollut tarvetta julistaa kansalaisille suurta ideologista käännettä. On väitetty, että Suomessa moraalialuea koskeva keskustelu on tuotu ja käyty usein hieman kätkeytyttiä talouspolitiikan termein (Julkunen 2004, 241 & 2006, 148; Kantola 2002). Onko kyse siitä, että moraalikysymyksistä ei meillä ole voinut kansalaisten vahvan hyvinvointivaltion kannatuksen vuoksi avoimesti keskustella? Vai siitä, että yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja diskurssi eivät ole tavoittaneet kaikkia niitä tahoja ja tasoja, joil-

la moraalinen käänne on voimakkaimmin edennyt (vrt. Harrikari 2008, 260, 267).

Yksi lapsia ja nuoria koskevan moraalisen käänteen peili on löydettävissä eduskunnan toiminnasta eli lapsia ja nuoria koskevista kansanedustajien laki-, raha- ja toivomusaloitteista, kysymyksistä ja esityksistä (ks. Harrikari 2008, 34–60, 115–116). Niiden kautta piiryy kuva lama-ajasta (1991–1994) selvänä siirtymänä uuteen yhteiskuntapolitiikan vaiheeseen. 1990-luvun puolivälistä alkaa laadultaan uudenlaisten lapsia, lapsuutta, lapsiperheitä ja nuoruutta koskevien keskustelujen ja eduskuntaesitysten kasvun kausi.

Vahvan hyvinvointivaltion kaudella vuosina 1979–1990 tyypillistä oli, että edustajat tekivät melko paljon rakenteellisia määrärahasäysesityksiä vedoten lasten ja perheiden tarpeisiin muun muassa opetuksen ja kulttuurin hallinnonaloilla. Uuden vuosituhannen puolella esitysten painopiste siirtyi lasten arkea kannattelevien rakenteiden sijasta lapsiin ja nuoriin yksilöllisinä toimijoina ja ne suuntautuivat aiemmasta poiketen oikeuden ja järjestyksenpidon aloille. Esitykset käsitelivät tyypillisesti sellaisia tunteisiin vetoavia teemoja kuin huumausaineet ja päihteet, rikollisuus, pedofilia, pornografia tai lasten ja nuorten mielenterveysongelmat.

Vuonna 2003 näiden aihepiirien osuus lapsia ja nuoria koskevista eduskuntaesityksistä oli peräti neljännes. Tällaisissa esityksissä lasten, nuorten ja lapsiperheiden kysymyksillä on taipumus tulla esitetyiksi erilaisina riskeinä, joita vauhditettiin taloudellisten välttämättömyyksien retoriikalla (Harrikari 2008). Päämääränä oli terveen yhteiskunnan pelastaminen (vrt. Young 1999) ja turvallistaminen (vrt. Parton 2006) riskiäsiilojen haitalliselta toiminnalta. Samalla lastensuojelu ja rikollisuuden ehkäisy alettiin ymmärtää toisilleen likeisinä toimintamuotoina, joiden välinen raja on liukuva.

Tällainen lapsipolitiikka perustuu sellaiseen kuvaan lapsista ja lapsuudesta, joka nähdään riskialttiina elämänvaiheena, jossa oleva lapsi on toisaalta haavoittuva ja suojeltava – mutta samalla pahaan ja pahan aktiiviseen tekemiseen luonnostaan taipuvainen. Lisäksi sitä siivittää käsitys, että vastuu lapsen oikeasta käytöksestä on vanhempien, lapsen itsensä ja muiden ruohonjuuritason toimijoiden. Varsin samanlainen kuva lapsuudesta piiryy esiin lasten vuonna 2004 lakisääteiksi tullutta iltapäivätoimintaa tutkineiden analyyseistä: ei vain lasten tekeminen vaan myös hei-

dän vapaa-ajan olemisensa on haluttu yhteiskunnan kontrollin piiriin (ks. Strandell & Forsberg 2005). Uudella vuosituhanella ajatustapa, että valtion tulisi puuttua rakennetasolla yhteiskunnallisiin ongelmiin ja epätasa-arvoon, on kiinnostanut vain johtavan politiikanteon sivustaseurajia, kuten vasemmistoliittoa ja vihreitä (Harrikari 2008, 96).

Poliittisen ja sen myötä ammatillisen toiminnan fokus on siirtynyt taloudellis-sosiaalisiin rakenteisiin vaikuttamisesta eli ongelmien ennaltaehkäisystä koko lapsiväestön keskuudessa jo ilmenneisiin ongelmiin puuttumiseen. Toiminnan strategia on muuttunut siten, että lasten ja nuorten ongelmien ilmaantuminen on nykyään odotettua: lasten kanssa toimivia ammattilaisia kannustetaan ongelmien tunnistamiseen. Heitä palkitaan niiden nopeasta hoitamisesta yksilötasolla (Rimpelä 2008, 68–72). Heidän mahdollisuuksiinsa riskidiagnooseihin parannetaan vaatimuksilla madaltaa henkilön tietosuoja riskitapausten osalta ja kehittämällä yhä parempia riskitekijöiden diagnoosivälineitä.

Uuden julkishallintoajattelun mukaan valtio laatii retorisesti kauniita kansalaisten terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta edistäviä suunnitelmia ja puitelakeja, mutta karttaa puuttumista sosiaalisiin ongelmiin hyvinvointivaltion strategioihin viittaavilla nimityksillä. Hallitusten politiikkaohjelmat eivät käytä valtion tai julkisen vallan vastuuseen tai ongelmiin viittaavaa sosiaalisen käsitettä – ongelmapuheen on korvannut ”hyvinvoinnin” tai ”turvallisuuden” edistäminen ja näiden käsitejohdannaisten ahkera kultivointi. Valtio jättää ohjelmien toimeenpanon ruohonjuuritason toimijoiden ratkaistavaksi ja olettaa, että paikallistasolla ammattilaiset kutsuvat talkookumppaneikseen yhä uusia toimijoita eri viranomaistahoilta sekä kolmannelta sektorilta, lasten vanhemmista ja muista yhteisöllisistä asioista kiinnostuneista aktiivisista kansalaisista. Yllättävien ongelmien ilmaantuessa julkisuuteen poliittinen johto saattaa ehdottaa ratkaisuksi vaikkapa yhteisöllisyyden lisäämistä. Sakari Hänninen (2008) kutsuu tällaista asennetta poliittiseksi vastuunsiirroksi niille, joilla ongelma on. Samaa ilmiötä on myös kutsuttu politiikkaan pesiytyneeksi rakenteelliseksi välinpitämättömyydeksi lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnista (esim. Rimpelä 2008, 69–70).

Hyvinvointiyhteiskunnan puhettavassa painotuu kansalaisten oma vastuu toisin kuin sosiaali-

sista ongelmista puhuttaessa, sillä sosiaalisen käsite viittaa jo sinällään ongelman yhteiskunnalliseen alkuperään. Nykypolitiikan tulkinnan mukaan ”ongelmat” ovat aivan toisaalla: yksilöiden kunnollisuudessa, moraalissa ja yrittämisen halussa. Ongelmien kunnollinen rakenteellinen ja yhteisöllinen ennaltaehkäisy on siis perusteltua vaihtaa perheiden, koulujen ja muiden instituutioiden sekä vapaiden kansalaisten suorittamaan valvontaan. Valtion tehtävänä on kannustaa näitä tahoja yhä pätevempien riskinhallintakeinojen tuottamiseen, kuten koulua ja lastensuojelujärjestöä läheiseen yhteistyöhön lähipoliisin kanssa (esim. Holmlund 2008).

Sosiaalialan osaaminen ja moraalinen käänne

Monimutkaisten muutosprosessien seurauksena sukupolvien välille syntyneeseen epäluottamukseen lähdettiin hakemaan ratkaisuja lasten ja nuorten kontrollin suunnasta. Kun näin tapahtuu, missä on silloin ammatillisen sosiaalityön paikka? Kansainvälinen sosiaalityön ammatillinen etiikka ja oppi sekä suomalaisen sosiaalityön perinne nojaa sosiaalisen kansalaisuuden idealle (esim. Satka 1995). Se on pitänyt kaikkia (aikuis)kansalaisia samanarvoisina yhteiskunnan jäseninä ja pyrkinyt vahvistamaan heidän asemaansa lisäämällä ja edistämällä kansalaisten voimavaroja ja sosiaalisia oikeuksia. Yksi sosiaalihuollon tärkeimmistä periaatteista on ollut pyrkimys normaalisuuteen (Komiteanmietintö 1971: A25). Modernin hyvinvointivaltion tavoitteena on ollut mahdollistaa normaali elämä palveluja saavalle, ja tärkeänä arvopäämääränä on pidetty palvelua saavan kansalaisen leimaamisen tai leimautumisen estämistä.

Tämä politiikka juontaa 1960-luvulla suosituista poikkeavuuden sosiologian leimaamisteorioista (esim. Lemert 1967), jotka korostavat ympäröivän yhteisön reaktioitten merkitystä yksilön poikkeavan käyttäytymisen ja identiteetin kehityksen kannalta. Sen mukaan lasten pieniin normirikkomuksiin sanktioin reagoiva yhteisö ottaa lapsen sosiaalisen leimaamisen riskin. Puuttuminen saattaa vahvistaa lapsen poikkeavaa käyttäytymistä etenkin tilanteissa, joissa hän puuttumisten seurauksena omaksuu itselleen poikkeavan identiteetin. (Esim. Harrikari 2008, 109–110; Harrikari & Pekkarinen 2008). Koska ei ole oletettavaa, että leimaamisteoria olisi menettänyt validiteettinsa nyky-yhteisössä (vrt. Harrikari 2008, 210–214), on tarpeen tuoda esiin puuttumisen

mahdollisia haittoja ja auttaa verkostoja tuottamaan puuttumisen normeja ja muita pidäkkeitä villinä rehottavaan puuttumistoimien puutarhaan.

Sosiaalialan ammattilaiset ovat perinteisesti tarjonneet yhteisöjen ja markkinoiden ulottumattomissa oleville heidän tarvitsemiaan palveluja. Sitä mukaa kuin uusi julkisjohtaminen ja hyvinvointivaltion leikkaukset ovat edenneet eri maisa, on sosiaalialalla jouduttu neuvottelemaan siitä, miten on mahdollista toimia eettisesti leikatujen resurssien ja markkinoistetun hyvinvointivaltion kuluttajakansalaisuuden pohjalta. Sosiaalityön tutkijat kuvaavat moraalisen käänteen jälkeistä brittiläisen ja amerikkalaisen sosiaalityökustelun kansalaisuusikäistyä seuraavasti:

”... kansalaisuuden määrittelyn kehikko on pyritty muuttamaan sellaiseksi, jossa ongelmakäyttäytymisen sosiaalisille tai yhteiskunnallisille perusteille ei ole sijaa. Syyt köyhyyteen ja huono-osaisuuteen löytyvät löyhistä yhteisöiteistä tai yksilön laiskasta luonteen laadusta. Sosiaalityön yhteiskunnallisen vaikuttamisen paikka ja mahdollisuudet hämärtyvät, kun sosiaalisten ongelmien syntymekanismit sekä vaikuttamisen keinot vietetään laajemmista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista selityksistä ja palautetaan joko talouden kielelle tai yksilöiden ja yhteisöjen ongelmiksi.” (Karvinen-Niinikoski & Meltti 2003, 39).

Suomalaisen nykysosiaalityön analyysi paljastaa sen suhteet kansalaisiin monenlaisiksi ja keskenään ristiriitaisiksi (ks. Juhila 2006). Viranomaisverkostoissa tapahtuvat varhaisen puuttumisen käytännöt edustavat Kirsi Juhilan neljästä kategoriasta lähinnä liittämisen- ja kontrollisuuhdetta. Sille tyypillistä on nopeat ja kurinalaiset puuttumisen käytännöt, lasten ja vanhempien vastuuttaminen omissa perherooleissaan ja aikuisten ja lasten sekä sosiaalityöntekijöiden tai poliisin asemaan liittyvien erojen korostaminen ja yhteisistä toimintaperiaatteista sopimisen idea (vrt. Palstanen 2007).

Toimijoiden on siis tärkeää tiedostaa moniammatillisten verkostojen taustalla olevat erilaiset toimintapolitiikat sekä eritellä, mitkä kulttuuriset sitoumukset ja oletukset toimintaan kietoutuvat. Nopean yhteiskunnallisen muutoksen oloissa on tavallista, että ollaan tekemisissä eri aikoina syntyneiden diskurssien, ihmiskäsitysten, toimintastrategioiden ja -tapojen kanssa. Tästä seuraa, ettei myöskään ammattietikka voi nojata kiinteisiin normeihin. Niiden sijaan tarvitaan kuhunkin yksittäiseen tilanteeseen räätälöityä toimintaa (Juhila 2006, 248–249), joka nojaa huolelliseen

ja moniulotteiseen asiakkaan tai perheen elämäntilanteeseen ja ammatilliseen toimintaympäristön toisiinsa kytkevään tilanneanalyysiin.

Monikulttuuristuvassa ja eriarvoistuvassa yhteiskunnassa yksinomaan kollektiivisella huolella perustellun puuttumisen kulttuurin leviämiseen liittyy vaaroja. Puuttuminen ilman keskustelua hyvän lapsuuden yleisistä edellytyksistä, jotka ovat jokaisen lapsen perusoikeus, on vakavan poliittisen pohdinnan aihe. Puuttumisella – olipa se tehty kuinka hyvin tahansa – on aina seurauksensa. Ilman painokasta eettisen etukäteisharkinnan jarrua ja pätevää ammatillista tietoa nopea ja tehokas puuttuminen lasten ja perheiden elämään on pelottava tulevaisuusvisio.

Lopuksi

Tämän artikkelin valossa varhaisesta puuttumisesta piiryy moneen suuntaan versova osa Pohjoismaihin levinnyttä terveyden, hyvinvoinnin, koulutuksen ja monen muun yhteiskuntasektorin kattavaa uutta ajattelu- ja toimintatapaa. Missä määrin se on anglosaksisten tai mannereurooppalaisten inkluusio-oppien ja muotien valumista tai tietoista tuottamista meille OECD:n tai muiden kansainvälisten organien vaatimuksesta, missä määrin se on tulosta suomalaisten luottamusjärjestelmien ja instituutioiden rapautumisesta sisältä käsin (vrt. Julkunen 2006, 280), jää tulevan tutkimuksen täsmennettäväksi.

Valtion keskushallinnon kannalta varhaisen puuttumisen projekti osui mielenkiintoiseen murroskohtaan: hyvinvointivaltio-projekti oli päättynyt, ja sosiaalialan toimijat piti saada toimimaan kilpailukyky-yhteiskunnan kulttuurin ja eetoksen mukaisesti. Se edellytti muun muassa ennakkoluulotonta liittoutumista uusien toimijoiden, kuten poliisin ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Varhaisen puuttumisen projektimainen toteutus on epäilemättä ollut tehokas väline siirtää ehkäisevää hyvinvointivastuuta julkiselta valalta perheille, lähiyhteisöille, järjestöille ja paikallisille viranomaisverkostoille. Vaikka puuttumistoiminnalla on vahva sosiaalisen uudelleen tulokinnan idea, on sen ytimessä olennaista pyrkimys hallita lasten ja nuorten tuottamia tulevaisuusriskejä ja niiden kustannuksia. Lastensuojelun brittiläisessä *early intervention* -diskurssissa yhteiskunnan suojeleminen ongelmia ja kustannuksia aiheuttavalta alaluokalta asettuu lasten suojelemi-

sen edelle (esim. Parton 2006). Varhaisen puuttumisen ideologia on meillä legitimoitunut sitä, että julkinen valta voi laistaa vastuutaan sosiaalisten ongelmien rakenteellisesta ennaltaehkäisystä sekä unohtaa sosiaalipalvelujen normaalisuuden periaatteen. Sen sijaan toimijoiden huomio on suunnattu jo ilmaantuneisiin ongelmiin puuttumiseen, vaikka inhimillisempää, aikaisempaa ja halvempaa olisi toimia ennen kuin ongelmat ovat olemassa. Onko varhainen puuttuminen lopulta yksi uuden sosiaalipolitiikan idea (vrt. Kananen 2008)?

Vai olisiko suomalainen varhainen puuttuminen ollut vain ajan hengen ja uuden puhettavan innoittama joukko yrityksiä ratkaista se käytännön kriisi, joka syntyi nopeasti muuttuvissa yhteiskunnallisissa oloissa, kun lasten, nuorten ja perheiden tuen tarpeet kasvoivat, koska arkea tukevat julkiset sosiaalipalvelut ohenivat, vanhempien työtahti kiristyi ja pärjäämisen eetos söi sekä yleistä ihmisten välistä solidaarisuutta, että kirjasti erityisesti lasten ja aikuisten intressien eriytymistä? Joillakin tahoilla näitä käytännön ongelmia sävytti moraalinen paniikki. Se suuntasi heidän varhaisen puuttumisen projektiaan moraalissävytteiseksi taisteluksi yhteiskuntaan ilmaantuneita pahoja voimia vastaan.

Timo Harrikari (2008) esittää, että suomalainen varhainen puuttuminen on yksi lasten ja nuorten uuden hallinnointitavan strategia, joka operoi riskin käsitteen ja yhteiskunnan suojelun vs. lapsiin investoinnin kategorioiden kautta. Hänen mukaansa puuttumiskäytäntöjä oikeutetaan ja perustellaan aikuisten kokeman, arvioiman tai epäilemän huolen eetoksella ja puhettavalla. Sitä vahvistamaan käytetään tehokkaita retorisia tekniikoita. Väitetään esimerkiksi pahimman rikospauksen edustavan merkittävää osaa lapsista. Tämän artikkelin empirian valossa tulkinta kattaa varhaisen puuttumisen ilmiökentästä erityisesti poliisin johtamat varpu-hankkeet eli turvallisuusohjelman toimeenpanon lapsiväestön osalta.

Harrikarin tulkintaan sisältyvä huomio suomalaisen lapsuuden ja vanhemmuuden tulemisesta globaalien moraalisten hallintakäytäntöjen avainareenaksi on merkittävä. Sosiaalialan työntekijöille se saattaa esimerkiksi tarkoittaa, että tu-

levaisuudessa heidän työvälineensä ja käsitteensä eivät ole enää heidän ammattiosaamisensa varassa, vaan ne tulevat työnantajan ostamana pakettina kansainväliseltä konsulttifirmalta. Näin ei tämän aineiston tapauksissa ollut laita. Sosiaalisen asiantuntijat puolustivat tässä aineistossa oman osaamisensa mukaisia työotteita ja sitoutuivat sosiaaliseen ihmiskäsitykseen. Silti – muiden maiden esimerkkien valossa – olisi sinisilmäistä olettaa, että tämä jatkuu myös tulevaisuudessa ilman määrätietoista sosiaalisen osaamisen kehittämistä ja eri toimintatapoja kriittisesti arvioivaa keskustelua.

Varhaisen puuttumisen verkostot tarjoavat sosiaalityöntekijälle omanlaisensa kulttuurisen yhteisön, joka sitoo normeillaan ja toimintatavoillaan mukanaolijoita. Mitä vähemmän toimintaan liittyy yksilöiden tai verkostojen ruohonjuuritason eettistä reflektiota, sitä todennäköisempää on, että toimijan sidos varhaisen puuttumisen ideologiaan on vahva. Moraalisen käänteen tuoma kontrollin eetos jättää sosiaaliseen perustuvalla asiakaslähtöiselle sosiaalityölle niukasti sijaa. Tämä ei silti tarkoita, että se ei lainkaan olisi mahdollista moniulotteisessa ja ristiriitaisten asemointien säilyttämissä kohtaamisissa. Varhaisen tuen (ei siis varhaisen puuttumisen) nimissä tehtyjen toimien sosiaalisuus riippuu toimintaympäristöstä ja toteuttajista, kuten Helsingin Itäisen perhekeskuksen sosiaalisen asiantuntijat todistavat (Keiriö & al. 2008).

Varhaisen puuttumisen konsepti sopeutuu erilaisiin olosuhteisiin ja päämääriin joustavasti. Se voi olla samaan aikaan sekä rikoksentorjuntaa, lastensuojelua, ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa, dialoginen asiakas kohtaaminen tai kontrolloivaa vastuuttamista. Ruohonjuuritason kulttuurimuutoksen ymmärtämisen ja näkyväksi tekemisen kannalta on hyödyllistä kiinnittää huomiota sen puitteissa toimivien eri lähestymistapojen ihmiskäsityksiin, sillä se avaa myös toimijoille tiedostamisen ja vastarinnan mahdollisuuksia. Nykyoloissa tutkija tai sosiaalityöntekijä joutuu peräämään itseltään moraalista ryhtiä: jos kunnioittaa omaa eettistä vakaumustaan ja ammattiosaamistaan, joutuu tarkoin punnitsemaan, millaisiin projekteihin suostuu toimijaksi.

KIRJALLISUUS

- ARJEN TURVAA: Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Julkaisuja 44. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2004
- ARNKIL, TOM: Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 2005
- ARNKIL, TOM: Observations at New Boundaries. Alustus konferenssissa ”Lapset, nuoret ja sosiaalisen kontrollin muutos”. Jyväskylä 10.10.2008 (julkaisematon)
- ARNKIL, TOM ERIK & ERIKSSON, ESA & SAIKKU, PEPPI: Huolen harmaa vyöhyke. Dialogi (1998): 7, 8–11
- ARNKIL, TOM ERIK & ERIKSSON, ESA & ARNKIL, ROBERT: Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja 253. Helsinki: Stakes, 2000
- ERIKSSON, ESA & ARNKIL, TOM ERIK: Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Oppaita 60. Helsinki: Stakes, 2005
- ESKELINEN, ANNE: Rakkautta ja rajoja kasvatukseen. Yhdessä elämään. Toim. Jukka Hämäläinen. Helsinki: Kirjapaja, 2000
- FARRINGTON, DAVID P. & WELSH, BRANDON C.: Saving Children from a Life of Crime. Early Risk Factors and Effective Interventions. New York: Oxford University Press, 2007
- HARRIKARI, TIMO: Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2008
- HARRIKARI, TIMO & PEKKARINEN, ELINA: Youth Curfews – Indicators of Change in Child-Adult Relations. Esitelmä pohjoismaisessa seminaarissa ”Disorder in Urban Public Space: Resistance or Crime?” Forssa 7.5.2008
- HEINÄMÄKI, LIISA: Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Oppaita 62. Helsinki: Stakes, 2006
- HEINÄMÄKI, LIISA: Varhaista tukea koulun arkeen – työvälineenä kehittämisvalikko. Oppaita 67. Helsinki: Stakes & Opetusministeriö, 2007
- HOLMLUND, ANNE: Sisäasiainministeri Holmlundin puhe Lähipoliisikunniakirjan luovutus-tilaisuudessa 3.10.2008. <http://www.intermin.fi/intermin/bulletin.nsf/PFS/86CD7DA3E026D13FC22574D7003367D1>, luettu 15.10.2008
- HUHTANEN, KRISTIINA: Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Juva: PS-kustannus, 2007
- HÄMÄLÄINEN, JUHA: Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus suomalaisen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. A-Sarja 22. Kuopio: Snellman-instituutti, 2007
- HÄNNINEN, SAKARI: The Double Bind Between Freedom and Control. Esitelmä konferenssissa ”Lapset, nuoret ja sosiaalisen kontrollin muutos”. Jyväskylä 10.10.2008 (julkaisematon)
- JALLINOJA, RIIITA: Perheen vastaisuus. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus, 2006
- JUHILA, KIRSI: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino, 2006
- JULKUNEN, RAIJA: Suunnanmuutoksen moraalitalous. Teoksessa: Kauppinen, Ilkka (toim.): Moraalitalous. Tampere: Vastapaino, 2004
- JULKUNEN, RAIJA: Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes, 2006
- KANANEN, JOHANNES: Kilpailukyky ja tuottavuus 2000-luvun sosiaalipolitiikassa. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 3, 239–249
- KANANOJA, AULIKKI: Esipuhe. Teoksessa: Tapola, Sirpa (toim.): Varhaisen tuen työmuotoja kehittämässä. Positiivisen diskriminaation hankekokonaisuuden väliraportti 2002. Selvityksiä 2003:7. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 2003
- KANANOJA, AULIKKI & LÄHTEINEN, MARTTI & MARJAMÄKI, PIIRJO & LAIHO, KRISTIINA & SARVIMÄKI, PIIRJO & KARJALAINEN, PEKKA & SEPPÄNEN MARJANA: Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Tietosanoma, 2007
- KANTOLA, ANU: Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Viestinnän julkaisuja 6. Helsingin yliopisto. Helsinki: Loki-kirjat, 2002
- KARVINEN-NIINIKOSKI, SYNNOVE & MELTTI, TERO: Muutosprosesseissa ristiriitaituva sosiaalityö. Teoksessa: Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.): Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: Minerva-kustannus, 2003
- KAUPPINEN, ILKKA (toim.): Moraalitalous. Tampere: Vastapaino, 2004
- KEIRIÖ, HANNA & GÄSMAN, KATRIINA & SÄRKINEN MARJUT: Varhaisen tuen avulla edistetään lapsiperheiden elämänhallintaa. Mieli-pide, Helsingin Sanomat 28.12.2008
- KOMITEANMIETINTÖ 1971: A 25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II, Yleiset periaatteet. Helsinki 1971
- LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO: www.iskl.fi/showPage.php?page_id=66, luettu 15.10.2008
- LEE, NICK: Childhood and Society. Growing up in an age of uncertainty. Buckingham: Open University Press, 2001
- LEMERT, EDWIN M.: Human Deviance, Social Problems, and Social Control. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1967
- MUTKA, ULLA: Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1998
- OM: Turvallisuustalkoot. Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma. Yleisen osaston julkaisuja 2. Helsinki: Oikeusministeriö, 1999
- PALSANEN, KATI: Varhainen puuttuminen lastensuojelun sosiaalityössä – sosiaalialan työntekijöiden näkökulma. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto 2007 (julkaisematon)
- PARTON, NIGEL: Safeguarding Childhood. Early Intervention, and Surveillance in a Late Modern Society. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006
- PITTHOUSE, ANDREW: Early Intervention in the Round: A Great Idea But... British Journal of Social Work

37 (2007): 1, 1–17

- RANTALA, KATI & SULKUNEN, PEKKA (toim.): Projekti-yhteiskunnan käänöpuolia. Helsinki: Gaudeamus, 2006
- RIMPELÄ, MATTI: Lasten ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa: Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.): Suomalaisen hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes, 2008
- SAARI, RIIKKA: Lasten ja nuorten näpistely ja päihteiden käyttö varhaisen puuttumisen kohteena. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto 2007 (julkaisematon)
- SATKA, MIRJA: Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehensä hoivayrittäjäksi. Teoksessa: Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.): Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994
- SATKA, MIRJA: Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1995
- SATKA, MIRJA & HARRIKARI, TIMO: The Present Finnish Formation of Child Welfare and History. *British Journal of Social Work* 38 (2008): 4, 645–661
- SIPILÄ, JORMA: Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi, 1989
- SM: Vanhemmuus ja toimiva viranomaisyhteistyö.

ENGLISH SUMMARY

Satka, Mirja: Early intervention, moral turn and experts of the social (Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat)

This article uses five cases to analyse the phenomenon and method of early intervention that was introduced in Finnish child policy around the turn of the millennium. The cases are a joint project undertaken by six ministries, organizations, the church and the Association of Finnish Local and Regional Authorities and a related development project; the Laukaa model jointly developed by parents and local authorities; the positive discrimination project by the City of Helsinki; and the Ministry of the Interior crime prevention programme. These cases have been chosen to represent as wide a range of early intervention approaches as possible. Each case can be considered a nationally or regionally significant new opening. In the light of the cases studied, the early intervention boom did not mark the return of traditional prevention thinking: instead

Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisyn avaimet. Julkaisuja 45. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2007

- STM (sosiaali- ja terveysministeriö): www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/8422/index.htm, luettu 15.10.2008
- STRANDELL, HARRIET & FORSBERG, HANNELE: Kohti kuralaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 6, 610–623
- TAPOLA, SIRPA (toim.): Varhaisen tuen työmuotoja kehittämässä. Positiivisen diskriminaation hankekokonaisuuden väliraportti 2002. Selvityksiä 2003:7. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 2003
- TAPOLA-TUOHIKUMPU, SIRPA: Positiivisella diskriminaatiolla varhaista tukea. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston positiivisen diskriminaation hankekokonaisuuden 2001–2004 loppuraportti. SOCCAn ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja 3. Helsinki: Helsingin kaupunki, 2005
- TITMUS, RICHARD: *Commitment to Welfare*. 2. painos. Lontoo: HarperCollins, 1976
- VARPU: Lapselle tukea ajoissa (Saatavana myös Opettaja-lehti/23.9.2005) www.lskl.fi/tiedostot/folder_3/A10YZdyp.pdf, luettu 1.9.2008
- YOUNG, JOCK: *Exclusive Society*. Lontoo: Sage, 1999.

it signified the emergence of a new moral economy and a concretization of ideas of investing in children through interventions into the everyday lives of those children and families that were causing ‘concern’ in adults. Several nationwide early intervention projects were based on an individual interpretation of children’s and young people’s problems that ignores the underlying complex impacts of collective factors on individual children. Many of the new activities were aimed at reinforcing multiprofessional strategies. There were also differences in different parties’ perceptions of people and problems. The early intervention field proved to be complex terrain crisscrossed with numerous projects and concepts, requiring of the people involved both constant elaboration of meanings as well as conscious ethical reflection.

KEY WORDS:

early intervention, moral turn, social work